Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace
Český jazyk

Autoreferát disertační práce

Specifika narace dětí mladšího školního věku

Narration Specifics in Younger School-Age Children

Mgr. Anežka Náhlíková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Lucie Saicová Římalová, Ph.D.

Praha 2025

1 Úvod

Narativum[1] je velice komplexní útvar, v němž se uplatňují nejen jazykové, ale výrazně také kognitivní dovednosti. Ukazuje se, že narativní kompetence je úzce svázána se čtenářskou gramotností, a dokonce z ní lze predikovat školní úspěšnost. Díky důkladnému popisu jednotlivých etap ve vývoji narativních schopností a faktorů, jež tento vývoj ovlivňují, je možné zavčasu odhalit případné nedostatky, které mohou souviset se závažnějšími vývojovými problémy.

V naší práci se zabýváme narativy dětí mladšího školního věku s důrazem na jejich makrostrukturní komponenty, rozdíly mezi chlapci a dívkami a na vývojové tendence. K jejich analýze využíváme jednak poznatky tzv. *story grammar*, jednak *interpretativního sociokulturního přístupu*. Oba přístupy provazujeme a upravujeme tak, aby byla dětská narativa co nejpřesněji popsána.

2 Metodologie

Narativa dětí byla získávána na osmi základních školách ve Východočeském a Středočeském kraji. S každým dítětem jsme pracovali zvlášť, v tichém prostředí stranou od ostatních. K elicitaci komunikátů jsme použili polořízenou metodu: úkolem dětí bylo vyprávět vlastní pohádku, přičemž téma i rozsah byly zcela v intenci autora; chtěli jsme, aby byly děti našimi pokyny co nejméně ovlivněny. Žánr pohádky jsme zvolili z toho důvodu, že ho děti důvěrně znají a často a rády se s ním setkávají. Během vyprávění jsme postupovali dle metody řízené naračních aktivity (srov. Harčaríková – Klimovič, 2011, s. 62).[2]

Narativa byla nahrávána na diktafon a přepsána dle publikace Mluvená čeština v autentických textech (Müllerová – Hoffmannová – Schneiderová, 1992), vycházející ze zvyklostí konverzační analýzy.

Z celkového počtu 133 narativ chlapců a 182 narativ dívek jsme vyřadili taková narativa, která nesplnila základní podmínku – tj. děti si je nevymyslely, ale převyprávěly nějaký známý příběh.

[1] K označení jakýchkoli vyprávění se používá pojem *narativ*. Dle Klimoviče (in Klimovič – Kopčíková – Liptáková – Vužňáková, 2020, s. 15) je však tento pojem spojován spíše s uměleckou literaturou. Vyprávění produkovaná dětmi umělecké ambice obvykle nemají. Slovenští autoři proto začali neliterární vyprávění označovat termínem *naratívum* (srov. Harčaríková – Klimovič /2011/). Náš výzkum na jejich práce navazuje, a proto považujeme za vhodné používat stejný termín (pouze s krátkým i).

[2] Dle této metody explorátor sice do vyprávění nijak nevstupuje – nesnaží se ovlivňovat směr, kterým se má děj ubírat, ale je pozorným posluchačem, jenž na vhodných místech přirozeně reaguje.

Finální vzorek našich respondentů, rodilých mluvčích českého jazyka, tvoří 118 narativ chlapců a 168 narativ dívek – rozložení v jednotlivých třídách je uvedeno v následující tabulce:

	chlapci	dívky	celkem
1. třída	19	28	47
2. třída	19	27	46
3. třída	31	49	80
4. třída	20	34	54
5. třída	29	30	59
celkem	118	168	286

tabulka č. 1 Počet chlapců a dívek v jednotlivých třídách

3 Výsledky

3.1 Literární žánr narativ

Nashromážděná narativa jsou značně rozdílná – liší se nejen tématem, ale také délkou, a dokonce i literárním žánrem, přestože ten byl předem stanoven.

Ukazuje se, že velký počet dětí pojímá pohádku jako žánr velmi široce. Z nasbíraného materiálu je patrné, že k němu často řadí všechna narativa, která si samy vymyslí. Kromě pohádky se v našem vzorku objevují také příhody ze života a v malé míře sci-fi.

Zjistili jsme, že dívky vyprávějí pohádku častěji než chlapci (79,8 % vs. 59,3 %). Ti naopak více než dívky sahají k příhodě ze života (36,4 % vs. 18,5 %). Chí-kvadrátový test,[3] jejž používáme jako statistický nástroj v celé práci, potvrdil vztah mezi pohlavím a volbou žánru jako vysoce statisticky signifikantní ($p = .0004$).

[3] K výpočtům byl používán tento software: https://www.socscistatistics.com/tests/chisquare2/default2.aspx [cit. 2025-15-02].

3.2 Žánrová analýza dle interpretativního sociokulturního přístupu

Po vzoru interpretativního sociokulturního přístupu[4] Ageliki Nicolopoulou (např. Nicolopoulou, 2008b) jsme získaná narativa rozřadili ke dvěma tematickým žánrům – rodinnému a hrdinskému, které jsou považovány za rozdílné rámce, jež poskytují autorovi odlišné možnosti a strategie k dosažení koherence.

V narativech rodinného žánru se typicky vyskytuje nějaká skupina (rodina nebo přátelé) a děj je strukturován pomocí vztahů mezi nimi, případně pomocí vztahů skupiny s někým zvenčí (Nicolopoulou, 2008a, s. 312).

V narativech hrdinského žánru je v centru dění osamělá, ale samostatná postava, která zažívá různá dobrodružství či se dostává s někým do konfliktu. Jejím cílem je stát se sebevědomou a respektovanou osobností schopnou vyzrát nad nepřítelem nebo si svým hrdinským činem vysloužit obdiv (Nicolopoulou, 2008b, s. 248).

Vzhledem k tomu, že v dostupných pracích není detailně popsáno, jakým způsobem Nicolopoulou narativa k jednotlivým žánrům přiřazovala, pro každý z nich jsme si definovali pět tematických prvků (dle Náhlíková, 2015, s. 122).[5] Aby mohlo být narativum k danému žánru zařazeno, stanovili jsme, že musí splnit alespoň tři z nich. Z narativ, u nichž tato podmínka nebyla splněna, jsme vytvořili tzv. skupinu nezařazených narativ. Rozložení narativ rodinného a hrdinského žánru a skupiny nezařazených narativ u chlapců a dívek zvlášť znázorňují následující dva grafy.

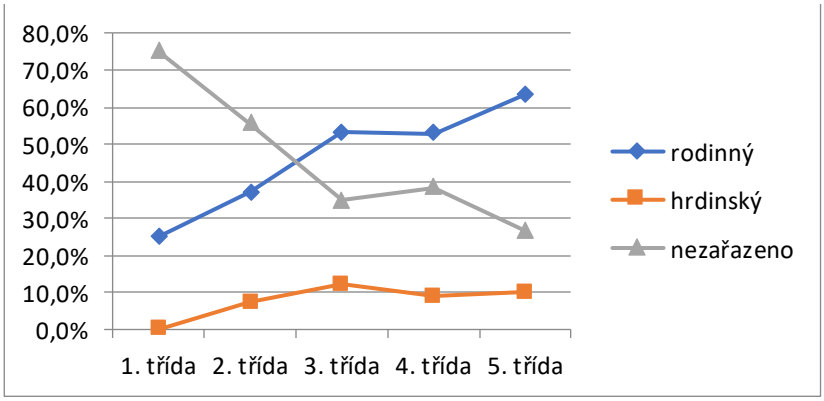

graf č. 1 Zastoupení narativ rodinného a hrdinského žánru a nezařazených narativ v jednotlivých třídách u dívek

[4] Interpretativní sociokulturní přístup pohlíží na narativum jako na nositele významu, jako na symbolické vyjádření, v němž se odráží zkušenosti a vnímání světa. Prostřednictvím interpretativního rámce se snaží zachytit vztah mezi narativní strukturou a symbolickým obsahem.

[5] Tematické prvky charakterizující hrdinský žánr: osamocená hlavní postava; boj/násilí; zranění/smrt; hrdinské činy; snaha hlavní postavy o vítězství.
Tematické prvky charakterizující rodinný žánr: jasně definovaná skupina postav; důležitější skupina než jednotlivec; důraz na vztahy; vzájemná pomoc mezi členy skupiny / pomoc postavě stojící mimo skupinu; snaha o vyřešení/navázání vztahů, spokojenost členů skupiny.

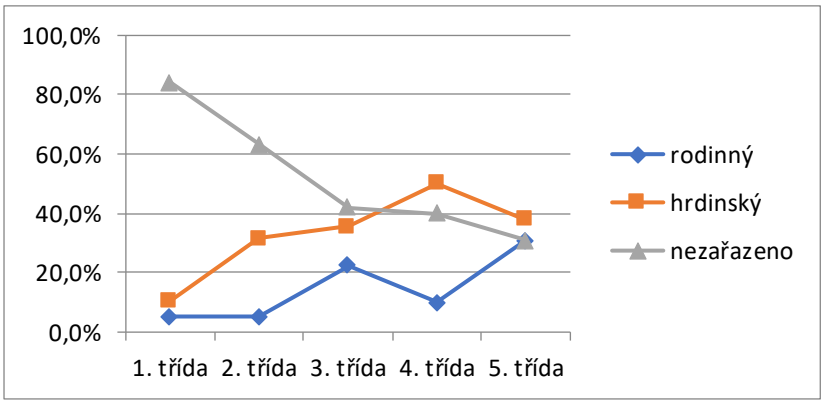

graf č. 2 Zastoupení narativ rodinného a hrdinského žánru a nezařazených narativ v jednotlivých třídách u chlapců

Když porovnáme podíl narativ rodinného žánru s podílem narativ hrdinského žánru, je u chlapců zřejmá převaha hrdinského žánru, která však není tak výrazná jako převaha rodinného žánru u dívek. Mohli bychom tedy říci, že dívky ze vzorku tíhnou k rodinnému žánru silněji než chlapci k hrdinskému. Dle statistického testu je vztah mezi pohlavím a rodinným a hrdinským žánrem signifikantně významný ($p < .00001$).

Nezařazená narativa jsou oproti očekávání u chlapců i u dívek zastoupena ve velkém počtu. U chlapců jich téměř polovina (49,2 %) a u dívek 44,0 %.

Nejzajímavější je rozložení těchto tří skupin v souvislosti s věkem. Mezi 1. a 5. třídou zaznamenáváme významný pokles nezařazených narativ. V 1. třídě je jich 78,7 %, v 5. třídě již jen 28,8 %. Naopak podíl žánrových narativ (tj. narativ rodinného a hrdinského žánru dohromady) vykazuje mezi 1. a 5. třídou výrazný vzestup – viz následující graf:

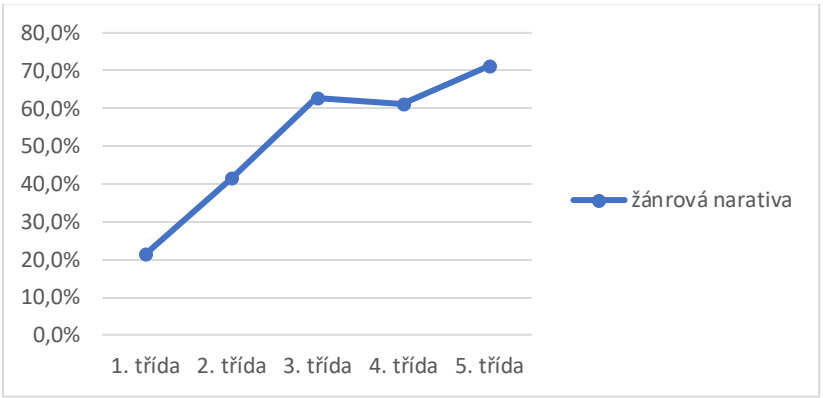

graf č. 3 Zastoupení žánrových narativ v jednotlivých třídách u chlapců a dívek dohromady

Vztah mezi věkem a volbou žánrových narativ či skupiny nezařazených narativ se ukazuje jako statisticky významný ($p = .00003$). Ačkoli se Nicolopoulou (1994, s. 108) o narativech, která není možné zařadit mezi žánrová narativa, zmiňuje jen okrajově a nepřikládá jim žádný větší význam, domníváme se, že téměř lineární pokles nezařazených

narativ má přímou souvislost s věkem a se zlepšující se schopností tvořit dobře strukturovaná narativa.

Při podrobnější tematicko-strukturální analýze rodinného žánru, hrdinského žánru a skupiny nezařazených narativ jsme zjistili, že v každé z těchto tří skupin se objevují odlišné strategie sloužící k organizaci narativní struktury.

Pro narativa rodinného žánru je stěžejní udržet, utvořit nebo opětovně nastolit jasně definovanou, stabilní a bezkonfliktní skupinu. Jinak řečeno, skupina hlavních postav v narativech rodinného žánru je primárně zaměřena směrem dovnitř, čímž je jasně vymezen sociální prostor, v němž se děj odehrává, což přispívá k přehlednosti narativní struktury.

Pro hrdinská narativa jsou typické postavy-individualisté bez stabilních vazeb. Vztahy, které tyto postavy navazují, bývají účelné, krátkodobé a nepříliš komplikované. Děj strukturují především obměňující se akce hlavní postavy, která se dostává do střetu s jedním či postupně s několika protivníky. Jediným jejím zájmem bývá vítězství a potvrzení vlastních sil.

Nezařazená narativa rozdělujeme do tří podskupin (1. podskupina: narativa obsahující nějaký drobný záměr nebo problém; 2. podskupina: temporální narativa; 3. podskupina: narativa chaotická, až nesmyslná). Největší zastoupení z nich má 1. podskupina (zhruba 45 %). Narativa v ní sice nejsou dostatečně rozvinuta, ale je v nich již patrný kauzální vztah mezi událostmi a chování hlavní postavy bývá záměrné. Narativa 2. skupiny tvoří zhruba třetinu nezařazených narativ. Obvykle vykazují poměrně přehlednou strukturu, ale události v nich jsou provázány pouze temporálně. Narativ 3. podskupiny je jen pětina a dosahují nejnižší úrovně: postrádají jakoukoli logickou strukturu – jedná se spíše o nahodilý a chaotický shluk událostí; v některých případech spolu události souvisí alespoň tematicky.

Nezařazená narativa vnímáme jako jakýsi předstupeň žánrových narativ. Mají méně přehlednou strukturu, u velké části z nich je však alespoň naznačena, jen ji autoři ještě nedokáží rozvinout či udržet až do konce. Podle výsledků této analýzy soudíme, že většina z autorů nezařazených narativ již má povědomí o rámcové narativní struktuře (to se týká narativ 1. a 2. podskupiny) a k vyšší úrovni narace jim mnoho nechybí.

4 Struktura narativ

Ze strukturních prvků narativa se zabýváme především zápletkou a jejím rozuzlením, dále také úvodem a závěrem – často opomíjeným částem, jež však z narativa činí svébytný a ohraničený útvar. Velkou pozornost věnujeme ztvárnění hlavních postav, které se na organizaci narativa významně podílí.

4.1 Zápletka

Story grammar považuje za zásadní rys *dobrého narativa* nějaký cíl. Aktivity hlavní postavy, jimiž se ho snaží dosáhnout, podle ní strukturují celý děj.

My se ale domníváme, že v naší kultuře bývá vrcholem narativa a bodem, kolem kterého je narativum organizováno, zápletka[6] a její vyřešení či nevyřešení, resp. rozuzlení.

Rozhodli jsme se tedy klasifikaci story grammar upravit a v analýze narativních struktur pracujeme s následujícími kategoriemi, ve kterých akcentujeme přítomnost/nepřítomnost zápletky a jejího rozuzlení (dle Náhlíková, 2016, s. 93n):

- narativum bez zápletky
  - narativum bez struktury
  - popisná sekvence
  - jednoduchá časová sekvence
  - sekvence bez zápletky, ale zaměřená na cíl
- narativum se zápletkou a bez rozuzlení
- narativum se zápletkou a s rozuzlením

V následujícím grafu je vyneseno rozložení tří základních vývojových stupňů u chlapců a dívek dohromady – tj. narativ bez zápletky, narativ se zápletkou bez rozuzlení a narativ se zápletkou a s rozuzlením:

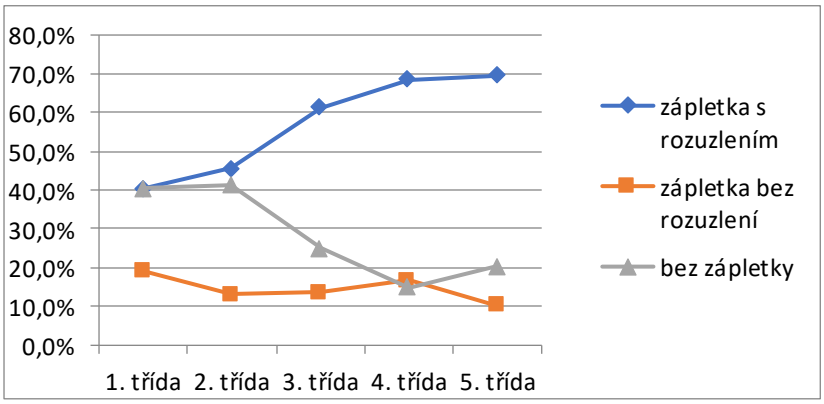

graf č. 4 Rozložení narativ se zápletkou a s rozuzlením, narativ se zápletkou bez rozuzlení a narativ bez zápletky v jednotlivých třídách u chlapců a dívek dohromady

[6] Zápletka je obvykle popisována jako nějaký problém, konflikt, překážka při dosahování cíle atd., tj. jako nějaká událost, která naruší hladký průběh děje a hlavní postava je na ni nucena reagovat. Abychom však zachytili všechna narativa, v nichž děti prokázaly schopnost nastolit v narativu nějaký problém, chápeme ji poněkud šíře. Za zápletku zde považujeme nejen komplikace, které vyvstanou v průběhu děje (liška si běží ulovit zajíce a cestou spadne do díry), ale i výchozí stav, jímž je hned zpočátku představen nějaký problém – nedostatek, nespokojenost apod. (liška má hlad, proto se rozhodne ulovit si zajíce; dle Náhlíková, 2016, s. 94).

V našem vzorku se mezi 1. a 5. třídou výrazně zvyšuje počet dětí schopných pracovat se zápletkou; vztah mezi věkem a zápletkou je statisticky signifikantní (p = .006).

Dle statistického testu existuje významný vztah mezi přítomností zápletky a žánrovým zařazením narativ (p = .00001) – výskyt zápletky je mnohem typičtější pro žánrová narativa, jejichž podíl s věkem také roste, než pro nezařazená narativa.

Narativ se zápletkou a s rozuzlením přibývá se zvyšujícím se věkem dětí především na úkor narativ bez zápletky; počet narativ se zápletkou a bez rozuzlení se výrazněji neproměňuje. Dle dostupné literatury jsme ovšem předpokládali, že v 5. třídě by již měly být téměř všechny děti schopny vytvořit ucelené narativum s jasnou strukturou, kterému zápletka a rozuzlení nechybí (srov. Harčaríková – Klimovič, 2011, s. 43). To se však v našem vzorku potvrdilo pouze u 69,5 % dětí. Zatím se můžeme pouze domnívat, čím je to způsobeno – zda nedostatečnou přípravou ve škole, malými čtenářskými zkušenostmi či jinými vlivy.

Souvislost mezi věkem a počtem narativ se zápletkou s rozuzlením, bez rozuzlení a bez zápletky vyhodnotil statistický test jako signifikantní pouze u chlapců (p = .049); u dívek ji jako statisticky významnou nepotvrdil (p = .36).

4.2 Úvod

V našem vzorku jsme zaznamenali tři typy zahájení[7]:

typ A): narativa s úvodem;

typ B): narativa začínající pouze pohádkovou formulí;

typ C): narativa začínající akcí.

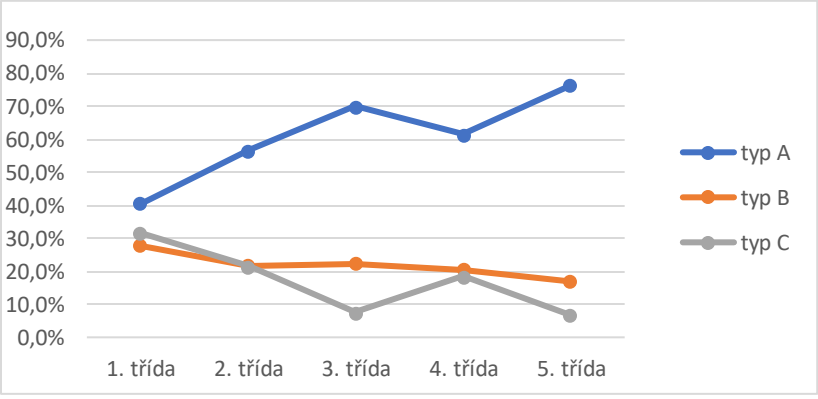

graf č. 5 Typy zahájení v jednotlivých třídách u chlapců a dívek dohromady

[7] Zahájením myslíme jakýkoli začátek narativa – ať obsahuje úvod, nebo ne.

Z výsledků je zřejmé, že s věkem mezi dětmi v našem vzorku roste potřeba nastínit pozadí příběhu a představit hlavní postavu ihned na začátku narativa (tyto tendence jsou statisticky potvrzeny: p = .003). Ukotvení narativa prostřednictvím úvodu výrazně přispívá k přehlednosti struktury a autorově i posluchačově orientaci v ní.

Existuje statisticky významná souvislost mezi typem zahájení a žánrovým zařazením narativ (p = .003). Čím jsou děti starší, tím častěji se uchylují k žánrovým narativům, jež zároveň v nadpoloviční většině případů obsahují nějaký úvod.

4.3 Závěr

Dostupné studie zabývající se analýzou struktury narativ se závěru téměř nevěnují; story grammar se zmiňuje pouze okrajově o části zvané *ending* (Stein, 1982, s. 498). V ní bývají představeny důsledky plynoucí z dosažení či nedosažení cíle hlavního protagonisty. Dle story grammar mají *ending* pouze narativa, v nichž je tematizován nějaký cíl hlavní postavy a překážka ztěžující jeho splnění.

My pojímáme závěr šíře. Označujeme jím část, která shrnuje předchozí epizody bez ohledu na to, zda obsahují nějakou zápletku, či nikoli. V závěru bývá nastolena (obvykle příznivá) situace, (obecný a nadčasový) výhled do budoucnosti, návrat k výchozí situaci, jež byla předtím něčím narušena, či zhodnocení psychického stavu hlavní postavy po prožitých událostech. Nezřídka je součástí závěru formule, kterou označujeme jako tzv. *formální konec*. Jeho funkcí je explicitně upozornit čtenáře, že narativum skončilo.

V našem vzorku jsme identifikovali tyto základní typy závěrů:

typ 1: shrnutí důsledků ústředního děje;

typ 2: návrat do bezpečného časoprostoru.

K nim ještě připojujeme typ 3, ke kterému řadíme narativa, jež nejsou nijak fakticky ukončena; k některým je připojen alespoň *formální konec*.

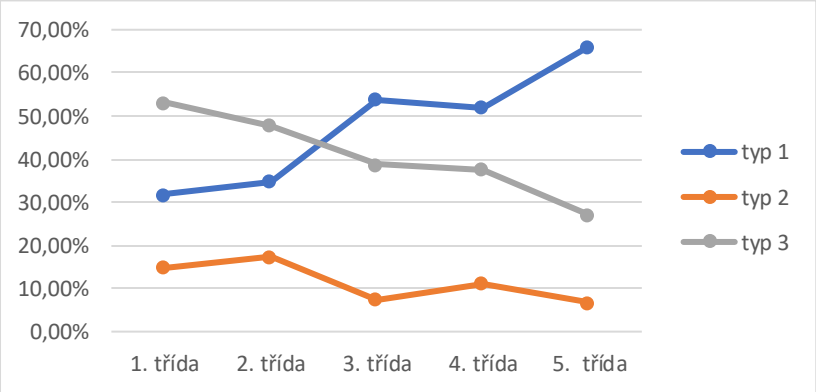

graf č. 6 Typy závěru v jednotlivých třídách u chlapců a dívek dohromady

Od 1. do 5. třídy se u dětí z našeho vzorku výrazně zvyšuje potřeba narativum smysluplně ukončit. Tato tendence je statisticky signifikantní ($p = .019$). Rozdíly mezi chlapci a dívkami jsou minimální.

Analýzou vztahu mezi typem zakončení a zařazením komunikátu k žánrovým narativům či ke skupině nezařazených narativ jsme zjistili, že plnohodnotný závěr statisticky významně převažuje v žánrových narativech ($p < .00001$).

4.4 Hlavní postava

Narativa jsou strukturována především akcemi hlavní postavy, jež bývají podřízeny (více či méně výrazně v souvislosti s vývojovým stupněm daného narativa) jejím přáním a pocitům.

Děti v našem vzorku nejčastěji volí reálné postavy (*kluk*, *holčička*, *pán*), nezřídka se objevují zvířata (*žirafa*, *lev*, ale např. i *tchoř*) a také typické pohádkové postavy (*princ*, *čert*, *víla*). Někteří autoři v tomto směru vykazují velkou originalitu, protože v jejich narativech hrají hlavní roli věci nebo rostliny (*rezavá plechovka*, *deka*, *otravný pomeranč*). Jen několik málo hlavních postav zařazujeme do okruhu sci-fi (*robot*, *Darth Vader*) a zcela okrajově dochází k míšení typů hlavních postav (*holčička a krteček*, *pán a osel*); srov. Náhlíková, 2017, s. 44n.

U obou pohlaví převládají reálné postavy, ale u chlapců více (50,8 %) než u dívek (38,1 %). Na druhém místě se shodně umísťují zvířátka, avšak u dívek jsou naopak zastoupena o něco výrazněji (32,1 %) než u chlapců (21,2 %). Typicky pohádkové postavy se objevují v 16,1 % narativ chlapců a v 19,0 % narativ dívek. Věci, sci-fi postavy a míšení různých typů postav jsou zastoupeny minimálně.

Hlavní postavy ze vzorku dále popisujeme prostřednictvím konotací, jež jsou spjaty s jejich základními charakteristikami. Vycházíme z takových konotací, které je možné rekonstruovat z obecně sdíleného povědomí o české kultuře a pohádkových a dalších postavách.

Zjistili jsme, že v narativech dívek převažují od základu *milé postavy* (*Toníček*, *holčička*, *veverka*, *Famfulínek*). To zřejmě souvisí s jejich oblibou rodinného žánru, v němž je kladen důraz na dosažení harmonie ve vztazích, což se daří především postavám vnímaným pozitivně.

Chlapci nejsou tak vyhraněni. Dle jejich záliby v hrdinském žánru bychom očekávali, že u nich budou nejvýrazněji zastoupeny postavy, jež jsou vnímány jako *silné a neohrožené*

(*Spiderman*, *lev*, *čert*, *Hulk*). Nejvíce postav v narativech chlapců ale tvoří tzv. *postavy neutrální* (*pán*, *ryba*, *dva bratři*), jimž bývají dané charakteristiky vtisknuty až v průběhu děje.

Výsledek statistického testu potvrdil vztah mezi pohlavím a konotacemi vzbuzovanými hlavní postavou jako statisticky významný ($p < .00001$).

Zajímavá zjištění přinesla analýza konotací u hlavní postavy v souvislosti s věkem (viz grafy č. 7 a 8). U dívek k žádnému znatelnému vývoji nedochází – jednotlivé skupiny oscilují ve všech třídách na stejných hodnotách. U chlapců se mezi 1. a 5. třídou výrazně proměňuje podíl *milých postav* a *postav neutrálních*. Zastoupení první zmíněné skupiny se vzrůstajícím věkem výrazně klesá na úkor druhé skupiny a tento vztah je statisticky významný ($p = .003$). Domníváme se, že obliba *neutrálních postav* souvisí s tendencí chlapců volit si za své hlavní postavy osoby z reálného života, kterým pak mohou přisoudit jakoukoli povahu (např. pán může být milý, statečný, zlý, nebezpečný atd.). I tímto způsobem bývá v posluchači vyvoláváno napětí.

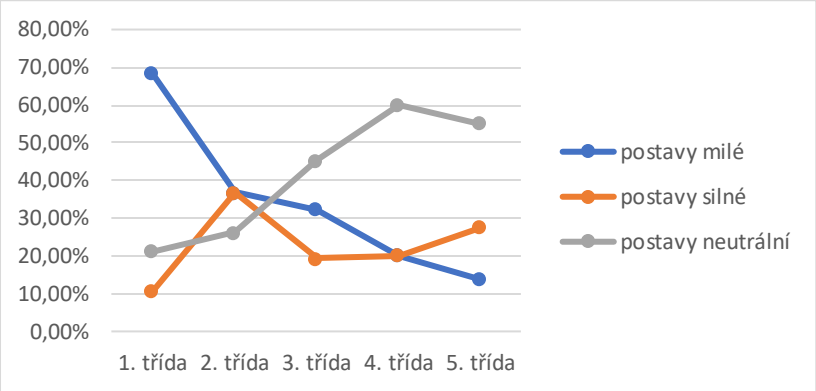

graf č. 7 Typy hlavních postav definovaných na základě konotací, jež vzbuzují, v jednotlivých třídách u chlapců

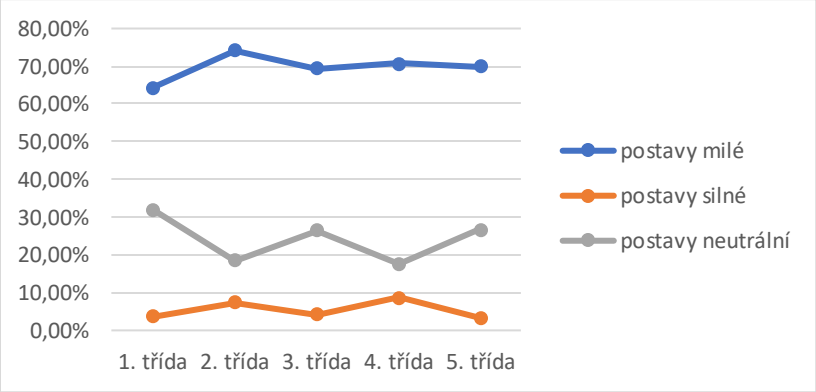

graf č. 8 Typy hlavních postav definovaných na základě konotací, jež vzbuzují, v jednotlivých třídách u dívek

Na základě způsobu vyobrazení hlavní postavy jsme definovali dvě skupiny (srov. Nicolopoulou – Richner, 2007). První tvoří postavy typu *činitelé* (tyto postavy buď nebývají charakterizovány vůbec, nebo pouze prostřednictvím vnějšího popisu) a druhou postavy typu *osoby* (u nich je posluchač explicitně seznámen s jejich vnitřním světem – s emocemi, záměry, myšlením apod.). Ačkoli statistický test nepotvrdil vztah mezi typem postavy a věkem jako signifikantně významný (p = .095), mezi 1. a 5. třídou jsme zaznamenali postupně se zvyšující nárůst postav-*osob* (srov. 63,8 % v 1. třídě a 81,4 % v 5. třídě). Rozdíly mezi chlapci a dívkami jsou minimální.

Pokud jde o emoce, zjistili jsme, že dívky je svým hlavním postavám přisuzují častěji než chlapci – viz následující tabulka:

	chlapci				dívky			
	emoce		bez emocí		emoce		bez emocí	
1. třída	5	26,3 %	14	73,7 %	14	48,3 %	15	51,7 %
2. třída	6	31,6 %	13	68,4 %	14	51,9 %	13	48,1 %
3. třída	14	45,2 %	17	54,8 %	26	53,1 %	23	46,9 %
4. třída	9	45,0 %	11	55,0 %	22	64,7 %	12	35,3 %
5. třída	14	48,3 %	15	51,7 %	21	72,4 %	8	27,6 %
celkem	48	40,7 %	70	59,3 %	97	57,7 %	71	42,3 %

tabulka č. 2 Hlavní postavy s emocemi a bez emocí v jednotlivých třídách u chlapců a dívek zvlášť

Vztah mezi pohlavím a emocemi je statisticky signifikantní (p = .004). Emoce hlavních postav se signifikantně častěji objevují v narativech rodinného žánru než v hrdinských nebo nezařazených narativech (p = .0001).

I když děti se vzrůstajícím věkem mluví o emocích hlavní postavy stále častěji, statistický test zde signifikantně významný vztah nepotvrdil.

Dle záměrnosti chování hlavní postavy jsme identifikovali tři skupiny hlavních postav:

typ /A/: hlavní postava, jejíž cíl je explicitně představen na začátku narativa a jeho děj mu je podřízen;
typ /B/: hlavní postava, jejíž záměrné chování vzniká jako reakce na působení okolí;
typ /C/: hlavní postava, jejíž chování nevykazuje žádný konkrétní cíl.

Dle story grammar (Stein – Albro, 1997, s. 22) se v narativech dětí objevuje velmi často hlavní postava s explicitním cílem. Tomu odpovídající typ /A/ je však v našem vzorku zastoupen překvapivě velmi málo (18,6 % u chlapců a 11,9 % u dívek); ani se zvyšujícím se věkem dětí jeho podíl výrazně neroste (srov. chlapci: 1. třída 15,8 % – 5. třída 20,7 %; dívky: 1. třída 10,7 % – 5. třída 13,3 %). Na druhé straně cíl vznikající jako reakce na nepříznivé působení okolí (typ /B/) se vyskytuje v nadpoloviční většině narativ a jeho podíl se zvyšujícím se věkem stoupá (srov. chlapci: 1. třída 42,1 % – 5. třída 62,1 %; dívky: 1. třída 57,1 % – 5. třída 70,0 %).

Rozdíly ve výsledcích story grammar a našich zjištěních pravděpodobně způsobují různé způsoby elicitace narativ. Nancy Steinová získávala narativa experimentální metodou: respondent měl za úkol dokončit jeden z předem daných začátků příběhů. V každém z nich se vyskytovala právě jedna postava zasazená do konkrétního prostředí (např. liška žijící v jeskyni). Jedna hlavní postava představená v úvodu autora přirozeně vede k explicitnímu vyjádření nějakého cíle – např. u lišky pravděpodobně většinu lidí napadne, že měla hlad, a proto si šla ulovit něco k jídlu. Autoři, již nedostanou předem stanovenou úvodní větu, mohou postupovat zcela jinak, což potvrzují výsledky našeho výzkumu.

Rozdíly mezi dívkami a chlapci jsou zde malé.

Se vzrůstajícím věkem dětí se nicméně zvyšuje zastoupení hlavních postav, které vykazují záměrné jednání (tj. typ /A/ a /B/ dohromady) – viz tabulka č. 3. Tento vztah je statisticky signifikantní ($p = .033$). Statistická významnost byla potvrzena též mezi záměrností chování hlavní postavy a žánrovým zařazením narativ ($p < .00001$).

	chlapci + dívky			
	typ /A/ + typ /B/		typ /C/	
1. třída	30	63,8 %	17	36,2 %
2. třída	28	60,9 %	18	39,1 %
3. třída	64	80,0 %	16	20,0 %
4. třída	47	87,0 %	7	13,0 %
5. třída	49	83,1 %	10	16,9 %
celkem	218	76,2 %	68	23,8 %

tabulka č. 3 Typy narativ dle záměrnosti chování hlavní postavy v jednotlivých třídách u chlapců a dívek dohromady (typ /A/ + typ /B/ vs. typ /C/)

Z analýzy vnitřního světa hlavní postavy vyplývá, že se vzrůstajícím věkem se narativa prohlubují, děti se do nich postupně učí zařazovat pro posluchače důležité

informace o hlavní postavě a o jejím vnitřním světě. Ve vnitřním světě hlavní postavy se také výrazně objevují rozdíly mezi chlapci a dívkami.

5 Shrnutí

Z výsledků našeho výzkumu vyplývá, že vývoj narace je ještě i v mladším školním věku velmi intenzivní. To do značné míry odporuje zjištěním jiných autorů, např. Petersonové a McCabeové, podle nichž již šestileté děti produkují tzv. klasická narativa (v nich jsou přítomny všechny důležité prvky vyprávění, mezi událostmi existují nejen temporální, ale i kauzální vztahy, děj bývá vypointován /srov. Peterson – McCabe, 1983/). Dle našeho výzkumu se naopak zdá, že vývoj narativ není ukončen ani v páté třídě a bude pokračovat dále minimálně ještě ve starším školním věku.

V současnosti je většina diagnostických nástrojů, hodnotících úroveň narativních schopností s cílem odhalit odchylky ve vývoji jazyka a komunikace, založena na přístupu story grammar. Jistě mají velký přínos a často používané obrázkové sekvence s jednou hlavní postavou snažící se dosáhnout nějakého cíle poskytují dětem při vyprávění oporu.

Při analýze narativ v našem vzorku jsme ale zjistili, že když děti vyprávějí (téměř) bez zadání, struktura jejich vyprávění vypadá jinak. Svá narativa organizují mnohem více na základě vztahů a interakcí mezi postavami než na základě cíle, kterého se hlavní postava snaží dosáhnout. Je tedy otázka, zda je tzv. *dobré narativum* vskutku jediným univerzálním modelem, k jehož dosažení by měly být děti vedeny, a zda by nebylo třeba zaměřit se také na podrobnou analýzu komunikátů, které děti produkují spontánně.

Poznatky získané analýzou narativ jsou využitelné pro pedagogiku a speciální pedagogiku (informace o postupném osvojování narativních schopností jsou přínosné pro tvorbu RVP, učebnic a různých edukačních pomůcek, k práci se zónou nejbližšího vývoje; mohou pomoci podpořit přirozené osvojování jazyka) apod.

6 Literatura využitá v autoreferátu

HARČARÍKOVÁ, Petra – KLIMOVIČ, Martin (2011): *Naratíva v detskej reči*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta.

KLIMOVIČ, Martin – KOPČÍKOVÁ, Marta – LIPTÁKOVÁ, Ľudmila – VUŽŇÁKOVÁ, Katarína (2020): *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.

MÜLLEROVÁ, Olga – HOFFMANNOVÁ, Jana – SCHNEIDEROVÁ, Eva (1992): *Mluvená čeština v autentických textech*. Jinočany: H & H.

NÁHLÍKOVÁ, Anežka (2015): Analýza struktury a koherence dětských narativ (se zaměřením na rozdíl mezi narativy chlapců a dívek). *Didaktické studie*, 7(2), s. 116–135.

NÁHLÍKOVÁ, Anežka (2016): Zápletka v mluvených narativech dětí mladšího školního věku. *Jazyk a kultúra*, 7(25–26), s. 90–103.

NÁHLÍKOVÁ, Anežka (2017): Hlavní postava v narativech dětí mladšího školního věku. *Jazykovědné aktuality*, 54(1–2), s. 44–50.

NICOLOPOULOU, Ageliki (1994): Gender Differences and Symbolic Imagination in the Stories of Four-year-olds. In: DYSON, A. H. – GENISHI, C. (eds.), *The Need for Story: Cultural Diversity in Classroom and Community*. Urbana: National Council of Teachers of English, s. 102–123.

NICOLOPOULOU, Ageliki – RICHNER, Elizabeth S. (2007): From Actors to Agents to Persons: The Development of Character Representation in Young Children's Narratives. *Child Development*, 78(2), s. 412–429.

NICOLOPOULOU, Ageliki (2008a). The Elementary Forms of Narrative Coherence in Young Children's Storytelling. *Narrative Inquiry*, 18(2), s. 299–325. ISSN 1387-6740.

NICOLOPOULOU, Ageliki (2008b): Rethinking Character Representation and Its Development in Children's Narratives. In: GUO, J. – LIEVEN, E. – BUDWIG, N. – ERVIN-TRIPP, S. – OZCALISKAN, S. – NAKAMURA, K. (eds.), *Crosslinguistic Approaches to the Psychology of Language: Research in the Tradition of Dan Isaac Slobin*. New York: Taylor and Francis, s. 241–251.

PETERSON, Carole – MCCABE, Allyssa (1983): *Developmental Psycholinguistics: Three Ways of Looking at a Child's Narrative.* New York: Plenum Press.

STEIN, Nancy L. (1982): The Definition of a Story. *Journal of Pragmatics*, 6(5–6), s. 487–507.

STEIN, Nancy L. – ALBRO, Elizabeth R. (1997): Building Complexity and Coherence: Children's Use of Goalstructured Knowledge in Telling Stories. In: BAMBERG, M. G. W. (ed.), *Narrative Development: Six Approaches*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, s. 5–44.